

Г. В. Лаврик, д-р юрид. наук

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, Україна

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР БАНКІВСЬКОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню антропологічного виміру банківського права як здатності до наповнення правового регулювання порядку організації та діяльності банків, їх взаємовідносини з клієнтами, а також порядку здійснення банківських операцій та послуг, засадами справедливості, добросовісності, розумності та іншими загальноправовими засадами, проголошеними в Конституції і законах України. Йдеться про роль подальшої гуманізації (олюднення) банківського права для запровадження людино орієнтованої експертизи норм чинного банківського законодавства.

Ключові слова: антропологічний вимір, загальноправові засади справедливості, добросовісності, розумності, банківське право, банківська система України, потреби клієнтів, що обслуговуються банками.

Постановка проблеми. З проголошенням Україною суверенітету і незалежності, визнанням людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю формування праворозуміння, як форми пізнання сутності і ролі права у регулюванні суспільних відносин на фундаменті високих духовних цінностей, правової свідомості та правової культури становить неабиякий інтерес для вітчизняної філософсько-правової науки і державотворчої практики. З прийняттям Основного Закону – Конституції України, затвердженням стратегічних документів розвитку правової освіти населення, насамперед Національної програми правової освіти населення, він узгоджується з утвердженням гуманістичних правових ідей, загальнолюдських та національних правових цінностей, високих моральних засад у суспільному житті [14]. У цьому контексті вкрай важливим є поглиблення вивчення національного законодавства і міжнародного права з питань захисту прав людини, порівняльного правознавства та правових систем сучасності, інших навчальних дисциплін, що формують сучасне правове мислення [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В розробленні «образу людини» в праві, моделей реалізації «самоцінності людини» в праві

сучасною філософією права прослідковуються тенденції утвердження антропології права у системі філософії права, утвердження її в розвитку предмета філософії права [16], а також в розвитку всієї «вітчизняної правової парадигми» [19]. Подальший поступ філософсько-правової думки, політико-правової практики в напрямі реалізації гуманістичних засад Конституції України спонукає до *проведення системного аналізу концептуальних ідей і поглядів щодо формування уявлень про антропологічну спрямованість функціонування банківської системи та діяльності банків України, їх взаємовідносин з клієнтами тощо в межах вітчизняного банківського права.* Сьогодні банківське право України визнається як галузь права [2, с. 6], або як підгалузь чи інститут фінансового права, яка формується в самостійну комплексну галузь національного права; як не розвинена ще наука, об'єкт дослідження котрої тільки створюється; як окрема навчальна дисципліна, що вивчається в юридичних та економічних вузах [3; 10, с. 9-10], або як невідокремлена складова господарського права [1, с. 9-10]. Виявлення антропологічних характеристик в межах вітчизняного банківського права, як власне і соціального аспекту діяльності банку як інституту, що має безпосередній вплив на темпи, стабільність та якість розвитку сучасного суспільства, знайшов своє відображення в кількох спробах дослідження концептуальних засад гуманістичного виміру функціонування банківської системи України та здійснення банківської діяльності [12, с. 3, 6; 4, с. 70].

Виклад основного матеріалу. Сутність і значимість гуманістичного наповнення банківського права визначається його значущістю для захисту людини, її природних потреб та інтересів, забезпечення можливості її вільного розвитку та становлення не лише як біологічної істоти, а й повноправного члена суспільства.

Поглиблення змістовної характеристики загально-правового, немов би наскрізного терміна «потреби», так само як і поняття «інтерес», потребує врахування практичної необхідності і значення інтерпретації Конституційним Судом України поняття "охоронюваний законом інтерес",

що вживається у частині першій статті 4 Цивільного процесуального кодексу та інших законах України у логічно-смісловому зв'язку з поняттям "право". Охоронюваний законом інтерес, з точки зору єдиного судового органу конституційної юрисдикції, розуміється як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного права і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам [18].

Як видається, у випадку задоволення суспільних і життєво важливих для кожної людини потреб чи інтересів, що виникають в разі звернення особи до банківської установи, слід виходити із доцільності природно-правового трактування наведених загальноправових засад, насамперед справедливості.

Йдеться, по суті, про одну із смислових характеристик права, що, на думку Конституційного Суду України виявляється у рівності всіх перед законом, відповідності цілей і засобів, що обираються для їх досягнення [17]. Банк, надаючи послуги незаможній особі, чи особі, матеріально забезпеченій, повинен ставитися до таких клієнтів однаково, зважати на принцип правової рівності, проголошений в Конституції України [9] та Загальній декларації прав людини [6]: всі люди народжуються вільними та рівними в своїх правах; забороняється дискримінація за майновим станом.

Принцип правової рівності тісно пов'язаний з проголошеною в Конституції України непорушністю права власності особи: ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [9]. Визначення ролі банківських установ у гарантуванні права власності особи має відбуватися з урахувань положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. № 2121-III, якими передбачено порядок розкриття банківської таємниці [7]. Досить часто правоохоронні органи України звертаються до

банківських установ з письмовими запитами на отримання інформації, що містить банківську таємницю. Її обсяг інколи значно перевищує той обсяг, який визначений вказаним законом. У таких випадках банки правомірно відмовляються розкривати інформацію, що становить банківську таємницю, правоохоронним органам, тим самим змушучи останніх домагатися отримання відповідної інформації за рішенням суду. Адже банки зобов'язані виконувати судові рішення (постанови, ухвали) про розкриття банківської таємниці, що набрали законної сили, і розкривати інформацію в обсязі, визначеному у відповідному рішенні суду, з обов'язковим урахуванням вимог Правил збереження, захисту, використання та розкриття банківської таємниці щодо порядку оформлення документів, що містять гриф "Банківська таємниця» [11]. Між тим у законодавстві багатьох європейських країн не передбачається обсяг інформації, що містить банківську таємницю. При цьому інформація щодо клієнта банку, його діяльності в таких країнах знаходиться на більш високому рівні захисту, ніж в Україні, отримати її законним чи незаконним шляхом надзвичайно важко.

Мають місце випадки відмови банків у поверненні клієнтам вкладів (депозитів), строк яких закінчився. За власною ініціативою банки відмовляють клієнтам у поверненні коштів, порушуючи право власності. Під час фінансової кризи Національним банком України використовувалася можливість введення тимчасового мораторію на задоволення вимог кредиторів банківськими установами. Тож, відмова банків в поверненні депозитів під час дії мораторію була такою, що відповідає законодавству, тобто була законною, але протиправною. І навіть звернення клієнтів до суду не забезпечувало бажаного результату: під час дії мораторію заборонялося здійснювати стягнення на підставі виконавчих документів, за якими здійснюється стягнення, та вжиття заходів, спрямованих на забезпечення такого стягнення відповідно до законодавства України [7].

Варто констатувати причетність банків до порушення проголошеного у Конституції України права на житло. Особа, реалізуючи своє право на житло,

звертається до банку за позикою, кредитом для придбання житла та, передає майно в заставу (іпотеку) як гарантію виконання своїх зобов'язань. В разі неплатоспроможності позичальника банк звертає стягнення на заставлене майно і право власності на майно та право на житло враз припиняються – особа повинна виселитися з помешкання у встановлені строки. У цьому випадку навіть суд, який покликаний захищати права особи, не зможе їй допомогти, він повинен винести рішення про позбавлення особи відповідних прав.

Загальноправові засади не можуть розглядатися окремо одна від одної, вони перебувають у постійній взаємодії, доповнюють одна одну та несуть в собі найприйнятніші для функціонування банківської системи України та здійснення банківської діяльності абстрактних ідей, керівних настанов, вимог. Останні викладаються на законодавчому рівні, зазнають подальшого вдосконалення і розвитку, значною мірою, з тим, щоб незмінно забезпечувати людині необхідний рівень справедливості, добросовісності, розумності та інших загальноправових цінностей, надавати можливість та простір для її становлення не лише як пересічного члена суспільства, а як особистості, яка здатна впливати на розвиток стандартів життєдіяльності суспільства. Останні стрімко змінюються і поступово наближаються до рівня розвинутих країн, в яких невід'ємною частиною життя громадян є користування широким спектром банківських послуг. Різноманітні взаємовідносини з банками розширюють матеріальні можливості, сприяють підвищенню соціального статусу людини [4, с. 71].

Банківські установи донині неохоче укладають кредитні договори з особами пенсійного віку, сім'ями з неповнолітніми дітьми. Зумовлено це тим, що особи пенсійного віку відповідно належать до категорії соціально захищених громадян, тому згідно з Житловим кодексом УРСР [5] у випадку звернення стягнення на заставлене майно (житло) такій особі має бути запропоновано інше альтернативне житло. Це стосується і неповнолітніх дітей. У банківському середовищі вважається, що банки не є благодійними

організаціями, тому підшукувати інше житло для соціально захищених верств населення, які не виконують свої зобов'язання, вони не можуть. Крім того, особи пенсійного віку належать до категорії клієнтів, де існує ризик неповернення кредитних коштів, – у випадку смерті такої особи і відсутності спадкоємців, згодних взяти на себе їх кредитний тягар, банк буде нести збитки, що є недопустимим та не відповідає основній меті їх діяльності.

Суперечливими є положення Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України № 512/5 від 2 квітня 2012 року, п. 4.5.9. якої передбачено, що в разі передачі на реалізацію нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають неповнолітні, необхідний попередній дозвіл органів опіки та піклування. Якщо такий дозвіл не надано, державний виконавець звертається до суду, який видав виконавчий документ, із заявою про встановлення або зміну способу і порядку виконання. Якщо судом не встановлено (змінено) спосіб і порядок виконання, державний виконавець продовжує виконання рішення за рахунок іншого майна боржника, а в разі відсутності такого майна повертає виконавчий документ стягувачу [13]. Інакше кажучи, реєстрація та проживання в заставному нерухомому майні неповнолітньої особи майже автоматично позбавляє банк звертати стягнення на таке майно.

Поділяючи стурбованість щодо захисту майнових прав неповнолітніх осіб, варто наголосити на необхідності розуміння морального аспекту наявності вимоги отримання дозволу органу опіки та піклування на реалізацію у примусовому порядку Державною виконавчою службою нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають неповнолітні, як такої вимоги, що провокує і провокуватиме шахрайські дії з боку недобросовісних позичальників, які реєструватимуть неповнолітніх у тих житлових приміщеннях, що передавалися в іпотеку банку і на момент отримання кредиту не належали неповнолітнім особам, і які не були зареєстровані у таких приміщеннях.

З метою мінімізації можливих ризиків банківські установи досить часто у договорах, які укладаються з фізичними особами, забороняють без їх згоди реєструвати в заставленому житлі інших осіб. З одного боку, така позиція відповідає положенням Цивільного кодексу України щодо принципу свободи договору, відповідно до якого сторони є вільними у визначенні умов договору (ст. 627) [21]. Підписуючи договір іпотеки, людина таким чином виражає свою згоду з умовами, які заявлені банком, а у випадку незгоди людина може підібрати для себе інший банк, який запропонує, можливо, більш вигідні умови. Заборона такої реєстрації зумовлена тим, що людина, яка зареєстрована в заставленому житлі, може згодом стати його співвласником, що пізніше може ускладнити процес звернення стягнення на таке майно, особливо у випадку, коли це буде соціально захищена категорія громадян. Але варто звернути увагу на те, що це є грубим порушенням права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання відповідно до Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання». Цим законом передбачено, що громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, гарантується свобода пересування та вільний вибір місця проживання на її території, за винятком певних обмежень [8]. У наведені ситуації, значною мірою, має місце досягнення банками основної мети – при наявності мінімального ризику отримати максимальні позитивні економічні результати у збільшенні свого.

Банківське законодавство неодмінно має стати засобом для забезпечення людині необхідного рівня загальноправових цінностей, захисту її власних інтересів і матеріальних цінностей. Інша справа, що в умовах незавершеності реформування правової системи, побудови правосвідомого громадянського суспільства. коли людина належним чином не обізнана зі встановленими державою правилами банківського регулювання, саме за чинним банківським законодавством відбувається обмеження її прав, у тому числі права власності. Скажімо, за договором банківського вкладу,

незалежно від його виду, банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника [21]. Досить часто особа, уклавши такий договір, через певний проміжок часу отримує відмову на прохання повернути їй вклад чи його частину, у зв'язку з тим, що строк дії договору не закінчився, а тому необхідно очікувати його закінчення, після чого можливе повернення коштів. Це, безперечно, не дозволяє особі розпоряджатися власністю на власний розсуд разі крайньої необхідності.

На особливу увагу заслуговує інше положення Цивільного кодексу України, відповідно до якого у разі повернення вкладу вкладнику до спливу строку або при настанні інших обставин, визначених договором, проценти за таким вкладом виплачуються в розмірі процентів за вкладами на вимогу, якщо більш високий процент не встановлений договором. Як приклад, уявімо, що особою укладено договір банківського вкладу строком на один рік зі встановленням відсоткової ставки 20 % річних. За місяць до спливу строку вкладник звернеться до банку з вимогою повернути вклад у повному обсязі та виплатити нараховані відсотки. Він буде здивований, виявивши, що в результаті виплати коштів відсоток, який нараховувався на суму, становив лише, наприклад, 0,5 % річних. Крім того, враховуючи те, що основним завданням банку є отримання прибутку, можливе ще й відрахування розрахунково-касового обслуговування при виплаті вкладу. Таким чином, в результаті дострокового припинення договору банківського вкладу клієнт буде нести певні фінансові втрати.

Неможливість гарантувати непорушність права приватної власності негативно відображається на інших сферах суспільного життя та зводить нанівець відповідність банківського законодавства європейським стандартам з прав людини. Адже власність є чи не найважливішим чинником суспільного розвитку та економічного процвітання країни загалом, її громадянин. Філософський аспект поняття «власність» полягає у трактуванні її як властивості людської природи. Відношення людини до речі трактується як спосіб її самовизначення й самореалізації в навколишньому світі. Стаючи

власником знарядь праці, землі, капіталу, вона робить залежними інших людей, позбавлених власності й змушених продавати свою робочу силу. У цьому плані їх життєзабезпечення безпосередньо пов'язане з інтересами і волею власника. Статус власника визначає його особисті якості: ініціативність, заповзятливість, прагнення до інновацій. З іншого боку, від особистісних якостей власника, його вміння оперативно приймати рішення, бути гранично працездатним залежить успіх справи [20, с. 62]. Таку ж мету – накопичення грошових коштів, збільшення предметів, які можуть перебувати у власності – ставлять перед собою як банківські установи, так і їх клієнти. У зв'язку з цим, необхідно активізувати діяльність щодо втілення в банківську діяльність засад справедливості, добросовісності, розумності та інших загальноправових цінностей, які неодмінно мають стати джерелом творення норм банківського законодавства.

Висновки і пропозиції. Проведення системного аналізу концептуальних ідей і поглядів щодо формування уявлень про зміст і розвиток антропологічних характеристик (властивостей) банківського права дозволяє зробити висновок про необхідність його подальшої гуманізації (олюднення) як основи для запровадження людино орієнтованої експертизи правових норм, що регулюють порядок організації та діяльності банків України, їх взаємовідносини з клієнтами (юридичними та фізичними особами), що обслуговуються банками, а також порядок здійснення банківських операцій та послуг.

Наповнення банківського законодавства засадами справедливості, добросовісності, розумності та іншими загальноправовими засадами, проголошеними в Конституції і законах України сприятиме підвищенню ролі та значення функціонування банківської системи і діяльності банків України в розвитку економіки країни, задоволенні природних потреб людини та її інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агарков М. М. Основы банковского права. Учение о ценных бумагах : курс лекций : науч. исслед. / Агарков М. М. – 2-е изд. – М. : БЕК, 1994. – 350 с.

2. Бисага Ю. М. Банківське право України: навч. посіб. / Ю. М. Бисага, М. В. Сідак, Е. Й. Гайніш, С. В. Сідак ; Ужгород. нац. ун-т, Ін-т держави і права країн Європи. – Ужгород: Ліра, 2007. – 420 с.
3. Воронова Л. Фінансове право України : підручник / Воронова Л. – К.: Прецедент : Моя книга, 2006. – 448 с.
4. Єгоревича С. Б. Соціальна роль та соціальна відповідальність комерційних банків / С. Б. Єгоревича // Вісн. Укр. акад. банк. справи. – 2008. – № 1. – С. 70–76.
5. Житловий кодекс Української РСР від 30 черв. 1983 р., № 5464-Х [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>
6. Загальна Декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. // Уряд. кур'єр. – 2008. – 10 груд. (№ 232).
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р. № 2121-ХІУ. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/cgi?nreg=2121-14>.
8. Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання» від 11 груд. 2003 р., №1382-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>
9. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Офіційний вісник України. – 2010. - № 72/1. – Ст.2598.
10. Костюченко А.О. Банківське право: Підручник / А.О.Костюченко. – К. Атіка, 2008. – 332 с.
11. Лист Національного банку України «Про дотримання порядку розкриття банківської таємниці» від 5 листопада 2012 р. № N 18-312/6489-10411 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://licasoft.com.ua/index>.
12. Мельник В.В. Людиномірність банківського права сучасної України: Філософсько-правове осмислення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Мельник Вікторія Валеріївна. – К, 2013. – 233 с.
13. Наказ М-ва юстиції України «Про затвердження «Інструкції з організації примусового виконання рішень» 2 квітня 2012 р., № 512/5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12>
14. Національна програма правової освіти населення : затв. Указом Президента України від 18 жовтня 2001 р. № 992/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 43. – Ст. 1921.

15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми розвитку юридичної освіти на період до 2005 року»: від 10 квітня 2001 р. № 344 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1050.319.0>

16. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України: до інтерпретації вихідних конституційних положень / Рабінович П. М. – Х.: Право, 1997. – 64 с.

17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Справа № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>

18. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України про офіційне тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес): Справа № 18-рп/2004 від 1 грудня 2004 року // Офіційний вісник України. – 2004. – № 50. – Ст.3288.

19. Селіванов В. Приватно-правові засади концепції державної політики захисту прав і свобод людини в Україні / Селіванов В. // Право України. – 1997. – № 11. – С. 32–44.

20. Скотний П. В. Власність як соціально-економічний феномен: філософський аспект / П. В. Скотний // Вісн. нац. техн. ун-ту України «Київський політехнічний інститут». Сер. : Філософія. Психологія. Педагогіка. – К., 2009. – № 3 (27), ч. 1. – С. 60–63

21. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. – Режим доступу. – <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>

Відомості про автора

Прізвище *Лаврик*

Ім'я *Галина*

По батькові *Володимирівна*

Науковий ступінь *доктор юридичних наук*

Вчене звання *доцент*

Почесне звання –

Місце роботи *ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»*

Посада *завідувач кафедри правознавства Полтавського університету економіки і торгівлі*

Назва статті *Законодавче і нормативно-правове забезпечення сприяння задоволенню економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій в Україні*

Обсяг статті

Поштова адреса *36014, м. Полтава, вул. Коваля,3*

Телефони для контактів *05322 569406; 0508674407*

E-mail *lavruk-07mail.ru*

Дата і підпис автора *10.10.2013 р.,*

УДК 572: 347.734 (477)

Лаврик Г.В. АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР БАНКІВСЬКОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Стаття присвячена дослідженню антропологічного виміру банківського права як здатності до наповнення правового регулювання порядку організації та діяльності банків, їх взаємовідносини з клієнтами, а також порядку здійснення банківських операцій та послуг, засадами справедливості, добросовісності, розумності та іншими загальноправовими засадами, проголошеними в Конституції і законах України. Йдеться про роль подальшої гуманізації (олюднення) банківського права для запровадження людино орієнтованої експертизи норм чинного банківського законодавства.

Ключові слова: антропологічний вимір, загальноправові засади справедливості, добросовісності, розумності, банківське право, банківська система України, потреби клієнтів, що обслуговуються банками.

УДК 572: 347.734 (477)

Лаврик Г.В. АНТРОПОЛОГИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ БАНКОВСКОГО ПРАВА УКРАИНЫ

Статья посвящена исследованию антропологического измерения банковского права как способности к наполнению правового регулирования порядка организации и деятельности банков, их взаимоотношения с клиентами, а также порядка осуществления банковских операций и услуг, принципами справедливости, добросовестности, разумности и другими общеправовыми принципами, провозглашенными в Конституции и законах Украины. Речь идет о роли дальнейшей гуманизации (очеловечивании) банковского права для внедрения человеко ориентированной экспертизы норм действующего банковского законодательства.

Ключевые слова: антропологическое измерение, общеправовые принципы справедливости, добросовестности, разумности, банковское право, банковская система Украины, потребности клиентов, обслуживаемых банками.

UDC 572: 347.734 (477)

Lavryk H.V. ANTHROPOLOGICAL DIMENSION OF BANKING LAW OF UKRAINE

The article investigates anthropological dimension of banking law as the ability to fulfillment of legal regulation of bank organization and activity procedure, their relationships with clients and also banking operations and services procedure, principles of justice, fairness, reasonableness and other general and legal principles, enshrined in the Constitution and laws of Ukraine. It is about the role of further humanization (incarnation) of banking law to introduce human oriented examination of the current banking legislation norms.

Keywords: anthropological dimension, general and legal principles of justice, fairness, reasonableness, banking law, banking system of Ukraine, the needs of clients, served by banks.

Відомості про автора

Прізвище *Лаврик*

Ім'я *Галина*

По батькові *Володимирівна*

Науковий ступінь *доктор юридичних наук*

Вчене звання *доцент*

Почесне звання –

Місце роботи *ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»*

Посада *завідувач кафедри правознавства Полтавського університету економіки і торгівлі*

Назва статті *Законодавче і нормативно-правове забезпечення сприяння задоволенню економічних, соціальних та інших потреб членів кооперативних організацій в Україні*

Обсяг статті

Поштова адреса *36014, м. Полтава, вул. Коваля,3*

Телефони для контактів *05322 569406; 0508674407*

E-mail *lavruk-07mail.ru*

Дата і підпис автора *14.05.2013 р.,*

Lavryk H.V. ANTHROPOLOGICAL DIMENSION OF BANKING LAW OF UKRAINE

The article investigates anthropological dimension of banking law as the ability to fulfillment of legal regulation of bank organization and activity procedure, their relationships with clients and also banking operations and services procedure, principles of justice, fairness, reasonableness and other general and legal principles, enshrined in the Constitution and laws of Ukraine.

Стаття присвячена дослідженню антропологічного виміру банківського права як здатності до наповнення правового регулювання порядку організації та діяльності банків, їх взаємовідносин з клієнтами, а також порядку здійснення банківських операцій та послуг, засадами справедливості, добросовісності, розумності та іншими загальноправовими засадами, проголошеними в Конституції і законах України.

Виходячи із доцільності природно-правового трактування справедливості як однієї із смислових характеристик права, що виявляється у рівності всіх перед законом, відповідності цілей і засобів, що обираються для їх досягнення, банківські установи у ставленні до незаможної особи, чи особи, матеріально забезпеченої, повинні зважати на принцип правової рівності, проголошений в Конституції України та Загальній декларації прав людини: всі люди народжуються вільними та рівними в своїх правах; забороняється дискримінація за майновим станом.

Цей принцип тісно пов'язаний з проголошеною в Конституції України непорушністю права власності особи: ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Визначення ролі банківських установ у гарантуванні права власності особи відбувається з урахувань положень Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р., якими передбачено порядок розкриття банківської таємниці, поверненні клієнтам вкладів (деPOSITIV), строк яких закінчився тощо. Інша справа, що в умовах незавершеності реформування правової системи, побудови правосвідомого громадянського суспільства. коли особа належним чином не обізнана зі встановленими державою правилами банківського регулювання, саме за

чинним банківським законодавством відбувається обмеження її прав, у тому числі права власності. Скажімо, за договором банківського вкладу, незалежно від його виду, банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника. Досить часто особа, уклавши такий договір, через певний проміжок часу отримує відмову на прохання повернути їй вклад чи його частину, у зв'язку з тим, що строк дії договору не закінчився, а тому необхідно очікувати його закінчення, після чого можливе повернення коштів. Це, безперечно, не дозволяє особі розпоряджатися власністю на власний розсуд разі крайньої необхідності.

Загальноправові засади не розглядаються окремо одна від одної, вони перебувають у постійній взаємодії, доповнюють одна одну та несуть в собі найприйнятніші для функціонування банківської системи України та здійснення банківської діяльності абстрактних ідей, керівних настанов, вимог. Останні викладаються на законодавчому рівні, зазнають подальшого вдосконалення і розвитку, значною мірою, з тим, щоб надавати можливість та простір для становлення людини не лише як пересічного члена суспільства, а як особистості, яка здатна впливати на розвиток стандартів життєдіяльності суспільства. Останні стрімко змінюються і поступово наближаються до рівня розвинутих країн, в яких невід'ємною частиною життя громадян є користування широким спектром банківських послуг. Різноманітні взаємовідносини з банками розширюють матеріальні можливості, сприяють підвищенню соціального статусу людини.

Проведення системного аналізу концептуальних ідей і поглядів щодо формування уявлень про зміст і розвиток антропологічних характеристик (властивостей) банківського права дозволяє зробити висновок про необхідність його подальшої гуманізації (олюднення) як основи для запровадження людино орієнтованої експертизи правових норм чинного банківського законодавства.

Keywords: *anthropological dimension, general and legal principles of justice, fairness, reasonableness, banking law, banking system of Ukraine, the needs of clients, served by banks.*

У дисертації вирішено актуальне наукове завдання щодо з'ясування ціннісної природи права як складової соціокультурної системи, що діє як у межах загального соціального організму, так і у формі самодостатньої самогенеруючої правової системи.

Проведене у дисертації дослідження аксіологічної складової права дозволяє зробити низку наступних висновків і узагальнень:

1. Пізнавальна природа права передбачає відокремлення категорії цінності права, тобто його позитивної значущості у задоволенні потреб учасників суспільного життя, яка формується як стосовно кожної окремої людини чи означених соціальних спільнот, так і суспільства в цілому. Головна цінність права у громадянському суспільстві полягає в упорядкуванні свободи. Завдяки праву свобода перетворюється на конкретні юридичні права. Право при цьому виступає умовою і основою свободи, а свобода – метою права.

2. У структурі пізнавально-правового процесу (гносеології права) фундаментальне значення мають правові цінності, ідеали, оцінки, які слугують загальним орієнтиром юридичної практики та юриспруденції як науки загалом. Цінностями права виступає увесь арсенал, увесь спектр правових феноменів різних рівнів, що відокремлюються і розглядаються не лише з позицій одних лише потреб юридичної практики, а з позицій їх функціонального призначення, тобто тих рис, які характеризують їх як інструменти правового регулювання, вирішення за їх допомогою економічних, політичних чи соціальних завдань.

3. Праву як різновиду нормативно-оціночного відображення світу, властиве визначення належних форм (норм) поведінки, виходячи з прийнятих у суспільстві цінностей, а відтак і оцінка конкретної поведінки як правомірного чи неправомірного вже з огляду на ці прийняті норми, які можуть породжуватися не тільки безпосередньо цінностями, а й опосередковано – наслідками негативної оцінки реальної ситуації та способом її виправлення.

4. Серед найпоширеніших у сучасній аксіології права цінностей головними є свобода, справедливість, рівність, людська гідність, невід'ємні права людини, практична доцільність тощо. Причому, цінності свободи, рівності та справедливості є функціональними для права й, задекларовані як основні постулати кожної правової системи, набувають специфічного змістовного навантаження у різні історичні епохи та у різних культурних ареалах.

5. Завдяки своїй формальній, інструментальній цінності, право має можливість і здатність вирішити ту чи іншу життєву колізію або соціальний конфлікт, що сприяє усвідомленню права, як явища математично-логічного характеру, яке не схоже на інші регулятори суспільного життя, оскільки воно (право) вносить у нього чітку визначеність та, у відповідності до даної життєвої ситуації, визначає обов'язкові примусові наслідки, які забезпечують цілісність і єдність суспільних відносин.

6. Дослідження основоположних правових цінностей дозволяє стверджувати, що право, виступаючи у суспільстві формою і загальною мірою його свободи, обумовлює її самодостатню цінність, зміст і значущість якої становлять сутність і зміст самого права,

основна цінність якого – справедливість – означає для індивідів діяти у відповідності з правами й обов'язками, що забезпечують умови для реалізації потенцій, здібностей і талантів кожного члена суспільства.

7. У процесі побудови громадянського суспільства повною мірою розкривається власна цінність спеціально-соціального, тобто юридичного права, яка полягає у його здатності оптимізувати соціально найбільш прийнятні шляхи і засоби задоволення потреб суб'єктів суспільного розвитку. Головна цінність права у громадянському суспільстві полягає в упорядкуванні свободи. Завдяки праву свобода перетворюється на конкретні юридичні права. Право при цьому виступає умовою і основою свободи, а свобода – метою права.

8. Сучасний розвиток незалежної України підтверджує зростання значення аксіології права, що стає основою такого правового виховання населення, передусім державних службовців, метою якого є формування шанобливого ставлення до права як високої, життєво необхідної цінності, надбання загальнолюдської культури і цивілізації.

9. Аксіологічне осмислення сучасного етапу розвитку українського права є важливим з огляду зростання у суспільному житті ціннісного виміру реальних соціальних явищ і процесів, важливе місце серед яких займає співвідношення та поєднання права і державного управління. Завдяки праву, його цінностям у центрі нової парадигми сучасного державного управління в Україні повинна знаходитись людина, а не ринкові відносини, що мають розглядатися лише як один із засобів досягнення економічної ефективності суспільства. Справедливе задоволення зростаючих потреб кожної людини у процесі забезпечення цілісності суспільства є головною причиною соціальної обумовленості сучасного державного управління. Відтак однією з умов формування сучасної стратегії трансформації і розвитку українського суспільства, управлінської реформи має бути передусім розробка на досконалій правовій базі ідеології і концепції вітчизняного державного управління, які у повній мірі враховували б як суспільні інтереси, так і були довершеними з точки зору правових цінностей.

В цілому, проведений у дисертації аналіз права як цінності свідчить про те, що дефініція категорії цінності увібрала в себе багатоаспектну характеристику права як явища світової культури. Більш ретельне дослідження природи цінностей, наприклад, виділення загальнолюдських цінностей, як фундаментальних цінностей права, приводить до висновку, що цінність права слід розглядати як його значущість у плані перетворення людиною дійсності, яка залежить від її відповідності справжній, істинній природі людини і суспільства.

Щоб цінності права беззаперечно сприймалися громадянами України, юридичні норми повинні правильно застосовуватися, тобто для громадян важливими є не лише прийняті закони, але й адекватна їх реалізація у повсякденному житті.

Знання і максимальне використання ідей і категорій аксіології права сприятимуть гармонізації усього комплексу сутнісних характеристик правової діяльності, прогресивному розвитку системи права, приведенню її до рівноваги більш високого рівня порівняно з попереднім, тобто до більш повної відповідності юридичної теорії правовій реальності, до вищої ефективності законодавства та його реалізації з міркувань прогресивного розвитку людства. Звичайно, даний принцип не повинен залишатися умоглядною конструкцією, а мусить орієнтувати правову державу, якою, згідно її Конституції, є Україна і громадянське суспільство на системне удосконалення права як одного з основних засобів його самоорганізації шляхом розбудови нових нормативних

регулятивів. Причому, ці регулятиви повинні мати на меті гармонізацію суспільних цінностей, утвердження загальнолюдських цінностей. Тією мірою, якою зазначена мета досягається, саме правове суспільство може виявити себе як справжня цінність.